

Aandacht voor KANSEN'

'Avoid negative people.' Dit advies kreeg ik onlangs van een succesvolle, jonge Ierse boer. Maar het valt in Nederland niet altijd mee zijn advies op te volgen. Zeker wanneer het gaat over zaken als milieu en Minas zijn de 'negativo's' niet dun gezaaid.

Wat de jonge Ierse boer had geleerd, geldt ook voor de Nederlandse melkveehouderij. Negatief denken is een belangrijke bedreiging. Vandaar Koeien en KANSEN. We willen onderzoeken en laten zien wat mogelijk is. Zonder de onmogelijkheden te verzwijgen! Inspireren in plaats van ontmoedigen. Dat was ook de geslaagde insteek voor de open dagen op het bedrijf van Bertus Menkveld en Hennie Wijnbergen in Gorssel. Zo'n 2000 boeren, burgers en buitenlui werden daar getraakteerd op het beste wat de Nederlandse melkveehouderij heeft te bieden. Op open dagen bij de Gebroeders Boekel in Assendelft bleef het bezoekersaantal helaas steken op zo'n 150. Positief waren de constructieve discussies op de speciale nitraatdag bij de familie Van Hoven in Cadier en Keer, samen met de Mergelland Corporatie. Dit gold ook voor de discussies van de deelnemers met de stuur- en projectgroep van het Integrale Milieuconvenant voor de Melkveehouderij.

Ook de tientallen artikelen in vakbladen en (regionale) dagbladen, de radio- en televisie-interviews en de tientallen excursies die het afgelopen jaar naar de deelnemende bedrijven plaatsvonden gingen en gaan vooral over KANSEN. De deelnemers aan Koeien & Kansen laten duidelijk zien dat er veel meer mogelijk is dan we op voorhand hadden verwacht.

Carel de Vries
(projectleider)

Om zelf toch voldoende eiwit te verbouwen heeft Cees Sikkenga dit jaar als proef een perceel ingezaaid met een mengsel van rode en witte klaver.

variatie is echter groot en loopt van 134 kg onder de norm voor het biologische bedrijf van Bomers tot 56 kg boven de norm voor het lössbedrijf van de familie Van Hoven. Vijf van de negen zaten in 1999 nog boven de eindnorm.

Voor vijf deelnemers was 1999 het startjaar. Hun gemiddelde overschot kwam uit op ruim 200 kg stikstof per ha, zo'n 70 kg boven hun gemiddelde eindnorm. Alleen Eggink in Laren (Gld) haalde de eindnormen al. De overige vier moeten nog 50 tot 150 kg van hun overschot wegwerken om in 2001 aan de eindnormen te kunnen voldoen.

Duidelijk is te zien dat de eindnorm voor de vijf nieuwkomers ongeveer 15 kg lager ligt dan die van de overige negen berekende bedrijven. Dit is niet verwonderlijk, omdat alle vijf op droge zandgronden liggen. Zij hebben dus groten-deels te maken met de eindnormen voor uitspoelingsgevoelige gronden.

Open dagen trekken 2000 bezoekers

Naast de schriftelijke pers was ook het Agrarisch Journaal van de partij tijdens de open dagen eind juli op het bedrijf van de zwagers Bertus Menkveld en Hennie Wijnbergen in Gorssel. Voor de camera lichtte Hennie toe dat hun deelname aan Koeien & Kansen nu al zijn vruchten afwerpt. "We hebben er nu koeien bijlopen die met deze voerstrategie 12-13.000 kg melk geven. Het kan dus wel!"

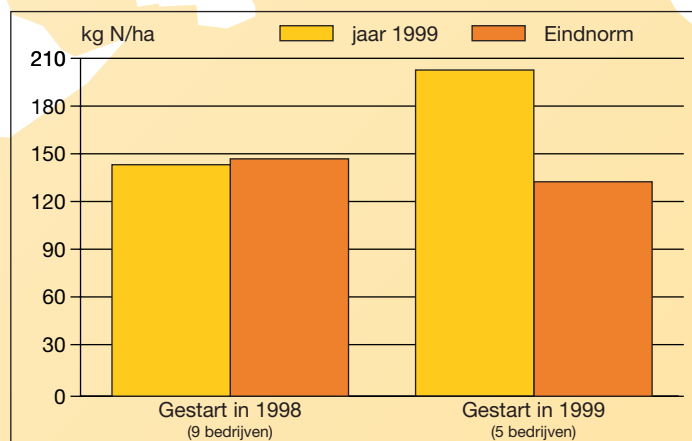
De ongeveer 2000 bezoekers konden kiezen uit een programma dat varieerde van een discussiebijeenkomst met vertegenwoordigers van het Ministerie van LNV en het project tot een excursie door de uiterwaarden van de IJssel.

Eerste resultaten over 1999 zijn bekend 2000 Wordt spannend

Net voor het verschijnen van deze nieuwsbrief kwamen de eerste resultaten van de mineralenboekhoudingen beschikbaar. Hier vindt u al vast een korte impressie. Een derde van de deelnemers voldeed in 1999 al aan de MINAS-eindnormen.

Het boekjaar 1999-2000 was voor de 12 in 1998 gestarte deelnemers het eerste echte projectjaar. Een jaar waarin veel gegevens in detail zijn vastgelegd en waarin ze de strategie hebben bepaald om in 2000 aan de eindnormen te voldoen. Voor een aantal deelnemers komt deze strategie al in de cijfers over 1999 tot uiting. Figuur 1 geeft daarvan een overzicht. Het gemiddelde MINAS-overschot van de negen inmiddels uit-gewerkte bedrijven komt op 144 kg stikstof per ha. Daarmee blijven ze gemiddeld twee kilo onder de MINAS-eindnorm. De

Figuur 1 Gemiddelde stikstofoverschotten op de MINAS-balansen van de deelnemers gestart in 1998 en gestart in 1999.

Strategievorming deelnemers

Waarom ben ik boer?

In de vorige nieuwsbrief zijn de maatregelen gepresenteerd waarmee de deelnemers van Koeien & Kansen de gestelde doelen proberen te halen. Dit artikel gaat in op hoe de keuze van deze maatregelen tot stand is gekomen. Ieder bedrijf en iedere deelnemer is daarbij uniek.

Koeien & Kansen kiest voor een aanpak met een centrale rol voor de ondernemer. Een belangrijke reden hiervoor is dat in de praktijk grote verschillen voorkomen tussen bedrijven. Zelfs voor bedrijven die qua bedrijfsopzet (grondsoort, omvang, intensiteit) sterk op elkaar lijken.

De stappen om tot een weloverwogen strategie te komen zijn echter steeds dezelfde, namelijk:

1. Deelnemers zelf geven bedrijfsdoelstellingen en strategie in de uitgangssituatie aan.
2. De huidige mineralenoverschotten worden vergeleken met de eindnormen.
3. Deelnemers stellen zelf een maatregelenpakket samen met behulp van de Interactieve Spelsimulatie.
4. Nadere uitwerking van het maatregelenpakket tot een concreet bedrijfsontwikkelingsplan.

Tabel 1 Belang strategieaspecten deelnemers project Koeien & Kansen (frequentieverdeling).

Strategieaspect	Belangrijk	Neutraal	Onbelangrijk
Hoge ruwvoerproductie per ha realiseren	17	0	0
Arbeid efficiënt inzetten	17	0	0
Hoge voederwaarde (VEM) van het eigen ruwvoer realiseren	14	3	0
Gevarieerd voerrantsoen voor de koeien samenstellen	7	4	6
Producersen van hoogwaardig fokmateriaal	5	5	7
Zo veel mogelijk alles zelf uitvoeren met eigen mechanisatie	2	4	11
Inkomen van buiten het landbouwbedrijf halen	1	5	11

Spelenderwijs naar een eigen bedrijfsplan

Als ook de mineralenoverschotten in de uitgangssituatie bekend zijn, gaan de deelnemers zelf aan de slag om maatregelen te bedenken om de eindnormen te halen.

programma waarmee bedrijven, op basis van hun eigen bedrijfsgegevens, diverse (pakketten van) maatregelen kunnen doorrekenen. Door diverse maatregelen te variëren en te combineren krijgen de deelnemers een goed inzicht in effecten van maatregelen op zowel inkomen als mineralenoverschotten. Zo komt men spelenderwijs tot een passend bedrijfsplan.

Dertien van de 17 deelnemers hebben een plan waarmee het stikstofdoel wordt gehaald. De overige vier maken een forse stap in de goede richting. Drie van hen moeten het overschot fors verlagen om de eindnorm te halen. Dit vraagt een flinke inspanning. Bij het vierde bedrijf is bepalend of een deel van de gebruikte oppervlakte formeel meegeteld mag worden. Over het algemeen hebben de plannen een gunstig effect op het inkomen. Dit komt vooral door uitbreiding van het melkquotum en door verbetering van het voer- en graslandmanagement.

Tot slot is het eigen plan verder uitgewerkt in het bedrijfsontwikkelingsplan en uiteindelijk in bemestings- en voedingsplannen. Voor de meeste bedrijven is de uitvoering van de plannen op dit moment al in volle gang. Het maken van de plannen is goed verlopen, of het in de uitvoering ook allemaal zo goed verloopt zal moeten blijken uit de resultaten.

Vijf van de 17 deelnemers vinden het produceren van hoogwaardig fokmateriaal belangrijk, zeven andere deelnemers juist niet.

Huidige doelstellingen en strategie

De doelstellingen waaruit de deelnemers kunnen kiezen zijn vrij abstract. Per doelstelling is gevraagd om het belang ervan aan te geven (zeer belangrijk, belangrijk, neutraal, onbelangrijk of zeer onbelangrijk). De geformuleerde doelstellingen zijn te beschouwen als een antwoord op de vraag: Waarom ben ik boer? Plezier in het werk staat bij iedereen bovenaan. Daarna volgen het waarborgen van de continuïteit van het bedrijf en het werken met dieren. De groep is hierin vrij unaniem. Voor andere doelstellingen zijn de verschillen groter, variërend van onbelangrijk tot zeer belangrijk. Dit geldt bijvoorbeeld voor zelfstandig werken, natuurproductie en het hebben van voldoende vrije tijd.

De strategie is de weg waarlangs men de doelstellingen wil bereiken. Ook hiervoor hebben de deelnemers het belang van verschillende aspecten van de bedrijfsstrategie aangegeven. Tabel 1 geeft een overzicht van de drie aspecten met de hoogste score en van enkele aspecten met grote verschillen tussen de bedrijven.

Koeien & Kansen gebruikt hiervoor de Interactieve Spelsimulatie. Dit is een computer-

Alfons Beldman en Wim Zaalmink, LEI

Figuur 1 Voorbeeld van de Interactieve spelsimulatie

Eindoverzicht Intraactieve Simulatie (LEI, Den Haag)								
Eindoverzicht alle rondes (gebruik evt ScrollBars) Beste ronde? 1								
	Ronde 9	Ronde 10	Ronde 11	Ronde 12	Ronde 13	Ronde 14	Ronde 15	Ronde 16
IP2015 overschot per ha	17	17	9	9	9	9	6	1
N overschot per ha	126	111	112	112	110	109	100	00
Saldo per ha	8290	8277	8470	8470	8482	8482	8615	8691
Stikstofheffing (bedrijf)	0	0	0	0	0	0	0	0
Fosfaatheffing (bedrijf)	0	0	0	0	0	0	0	0
EU Waarborg vooraf	-1420	-1420	-791	-791	-791	-711	-290	-290
Mestafzetkosten (bedrijf)	1164	1164	1164	1164	1164	1164	1164	1164
Effect bedrijfsinkomen	9200	9117	10065	10065	10519	10779	23722	24144
MAATREGELEN								
Verandering N-bemestingsgraad	-100	-100	-100	-100	-100	-100	-100	-100
Aantal ha sfiheuren	6	6	6	6	6	6	6	6
Genetische verbetering						100		
Toename graadwaarde VEM/kg			25	25	25	25	50	50
Toename grasopbrengst (t/ha)			100	100	100	100	100	1000
Aantal ha grondaanloop	5	5	5	5	5	5	5	5
Verandering bedrijfsopzet	100000	100000	100000	100000	100000	100000	100000	100000
Verandering jongvee per 100								
Verandering DVE loachivoer 0					-5	-5		
Verandering VEM loachivoer								
Toename veringscoëfficiënt	0,1	20					20	20
Behoud bemesting loachivoer			-50	-50	-50	-50	-50	-50
Verandering P-gehalte loachivoer								
Verandering P-gehalte loachivoer	-42	-42	-42	-42	-42	-42	-42	-42

Meer informatie over de strategievorming vindt u in Koeien & Kansen rapport nr. 2. (Zie pagina 4)

'Scherper voeren is samenspel van veehouder, onderzoeker en begeleider

Aankoop van meststoffen bepaalt voor 50% de stikstofaanvoer op een melkveebedrijf. Voor fosfaat is dit zo'n 25%. Vrijwel alle Koeien & Kansen-deelnemers verlagen daarom de stikstof- en fosfaatbemesting. Dit heeft grote gevolgen voor de voeding. Een goed voerplan en de bewaking hiervan zijn dan belangrijker dan ooit. Door een goed samenspel van veehouder, onderzoeker en bedrijfsbegeleider komt deelnemer Van Wijk zelfs tot een stikstofefficiëntie van haast 33%.

In dit project zijn voedingsdoelen voor het melkvee opgesteld die passen bij "Een Scherpe Landbouw Praktijk". Om de vier weken meten de deelnemers een week lang de voeropname en vergelijken die met de melkproductiecijfers. In tabel 1 staan de doelen, de resultaten van de 12 deelnemers gestart in 1998 en de resultaten van Van Wijk.

Tabel 1 Resultaten veevoeding winter 1999/2000

Omschrijving	Doel	Gem. 12 bedrijven	Van Wijk
VEM-dekking (%)	100	109	101
DVE-dekking (%)	100	113	100
P-dekking (%)	100	120	106
OEB-waarde (gr/kg ds)	350	355	269
Maximaal Ruw eiwit (%)	16	16	15,9
Ureum in tankmelk (mg/100 gr)	20-30	21	20
Krachtvoer (kg/100 kg melk)	20-25	23,3	22,2
Stikstofefficiëntie (%)	30	28,2	32,9

Hoewel het in de winterperiode eenvoudiger is om voerrantsoenen goed uit te balanceren, lukt het de meeste deelnemers nog niet om een stikstofefficiëntie van 30% te bereiken. Het gemiddelde ligt ca. 2% lager. Deelnemer Van Wijk lukt het echter wel.

Paul Galama en
Cees Jan Hollander, PV

Voor een goede balans tussen eiwit en energie voert Ad Schepens tarwe bij.

Van Wijk haalt stikstofefficiëntie van 33% in wintervoeding

'Plan is pas het begin'

Met scherp voeren op basis van een doordacht voerplan haalt Koeien & Kansen-deelnemer Kees Van Wijk in de winter een stikstofefficiëntie van 33%. Hoe hij dit voor elkaar krijgt leest u in deze reportage. Bewuste keuzes maken en je eraan houden vormen de rode draad in zijn verhaal.

Het bedrijf van Van Wijk kenmerkt zich door een hoge melkproductie per koe (ca. 10.000 kg per koe). Hij bereikt deze productie door nauwelijks af te wijken van de normen voor energie- en eiwitvoorziening.

'Plannen is een dynamisch proces'

Het eerste bedrijfsplan met modeluitkomsten is door intensief overleg van Van Wijk met zijn bedrijfsbegeleiders gewijzigd in een tweede plan. Van Wijk geeft er de voorkeur aan iets meer stikstof te bemesten en iets meer krachtvoer te voeren dan het oorspronkelijke plan. Beide verlagen de ruwvoeraankopen. Voor het project is een dergelijke wijziging van het bedrijfsplan geen probleem. De totale stikstofaanvoer blijft namelijk vrijwel gelijk, zie tabel 2.

Door zijn intensiviteit (ruim 18.000 kg melk per ha) moet Kees Van Wijk structureel ruwvoer aankopen. Van Wijk geeft dan de voorkeur aan wat meer krachtvoer ten koste van aankoop van ruwvoer. 'Dit kost me

minder voeropslag en minder extra werk. En bovendien kan ik het beter verdelen over de koeien die het nodig hebben. Daarbij moet ik wel zeggen dat de mengvoerleverancier bereid was een speciale brok voor mij samen te stellen, zodat ik nog scherper op de eiwitnorm kan voeren', aldus Van Wijk.

Lage input basis voor hoge efficiëntie

Van Wijk heeft op zijn bedrijf dus een hoge stikstofefficiëntie van het melkvee. Maar dat wil nog niet zeggen dat het totale bedrijf efficiënt is. Ook de jongveeopfok en de ruwvoerproductie zijn belangrijke processen. Duidelijk is inmiddels wel dat zowel bij de productie van melk als ruwvoer hoge efficiënties haalbaar zijn als de input laag is. Gelijktijdig blijft het natuurlijk van belang hoe de efficiëntieverbetering van deze productieprocessen doorwerkt in het mineralenoverschot en het bedrijfsinkomen.

Eindnorm nog lastig

Het wordt nog spannend of Van Wijk in 2000 de MINAS-eindnormen kan realiseren. Het lijkt erop van niet. De lage bemestings-

Tabel 2 Plan bedrijf van Wijk

Stikstofaanvoer (kg/ha)	1 ^e plan	2 ^e plan
Ruwvoer	117	74
Krachtvoer	119	140
Kunstmest	131	150
Totaal	367	364

niveaus van stikstof en fosfaat hebben afgelopen zomer voor unieke ervaringen gezorgd. Het gras zag in het voorjaar geel en de eiwitwaarden in het gras (negatieve OEB) waren nog nooit zo laag. Ook de gevolgen voor de gewasopbrengst lijken niet gering. Op de zware fosfaatfixerende kleigrond is fors beneden het landbouwkundig fosfaatadvies bemest. Op enkele proefvelden gaat het PRI momenteel na wat de invloed op de opbrengst en de kwaliteit precies is.

Toch houdt Kees Van Wijk vast aan zijn bedrijfsplan. Van Wijk: 'Plannen maken is een dynamisch proces. Dat geldt ook voor het uitvoeren van een plan. Tegen jezelf zeggen "zo ga ik het doen", en het vervolgens ook zo doen, is voor mij de enige manier om uit te vinden wat wel niet kan op mijn bedrijf.'

Paul Galama en
Cees Jan Hollander, PV

Demonstratie graslandvernieuwing met minimale grondbewerking tijdens open dagen in Assendelft.

Op slecht ontwaterde veengronden is het behoud van de oude zode van groot belang voor het behoud van de draagkracht.

De organisatie was in handen van DLV.

Dit is het tweede artikel ontleend aan de studie Typical Dutch. Typical Dutch brengt de verscheidenheid van de Nederlandse melkveehouderij in kaart. De volledige studie vindt u in Koeien & Kansen rapport nr. 4.

Het intensieve melkveebedrijf op het Zuidelijk Zand

De 30.000 melkveebedrijven in Nederland verschillen onderling sterk. Grondsoort en waterhuishouding zijn daar vooral verantwoordelijk voor, maar ook geschiedenis en streektradities zijn nog vaak in bedrijven herkenbaar. In dit artikel aandacht voor de 2.000 bedrijven op het zuidelijk zand (40% van alle zuidelijke bedrijven) die meer dan 15.000 kg melk per hectare produceren.

Bekendheid met akkerbouw zorgde voor een explosieve groei van het maïsareaal op de zuidelijke zandgronden.

4

Het MINAS-stikstofoverschot (zonder diercorrectie, dus aanvoer minus afvoer) bedroeg in 1997 gemiddeld 264 kg per ha. Het landelijk gemiddelde was toen 324 kg stikstof per ha. Dit geeft al aan dat een hoge veebezetting niet per definitie tot een hoog overschot leidt. Figuur 1 geeft de aan- en afvoerposten voor 1998 weer van de groep en van de bedrijven Schepens, Pijnenborg, Van Laarhoven, Hoefmans en De Kleijne. Vooral de stikstofaanvoer met krachtvoer vertoont grote verschillen. Een aantal bedrijven voerde bovendien mest aan, maar dat is ook niet vreemd in een regio met veel varkens. Het bedrijf Pijnenborg lijkt qua aan- en afvoer nog het meest op het gemiddelde bedrijf. De Kleijne realiseert het laagste overschot (173 kg per ha); en dat bij een productie van 19.800 kg melk per ha.

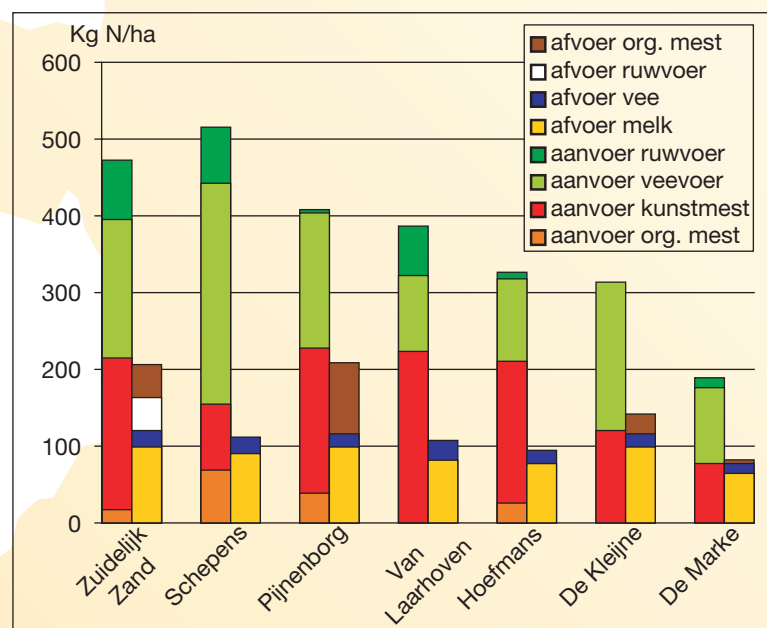
Ter vergelijking staat ook proefbedrijf De Marke in figuur 1. De Marke realiseerde in 1998 een overschot van 107 kg stikstof per ha. Maar De Marke heeft slechts een melkproductie van 12.000 kg per hectare en valt derhalve buiten deze groep.

Arjan Reijneveld, Plant Research International

De gemiddelde melkproductie van deze intensieve melkveebedrijven ligt op 19.500 kg per ha, 7.500 kg hoger dan het landelijke gemiddelde. In deze groep zitten de bedrijven van de familie Hoefmans, De Kleijne, Van Laarhoven, Pijnenborg en Schepens.

De bedrijven hebben gemiddeld 65 koeien, die 7.500 kg melk geven, en houden zo'n 9 stuks jongvee per 10 melkkoeien aan. De oppervlakte bedraagt 25 ha, waarvan eenderde voor de teelt van maïs. Ten opzichte van het gemiddelde bedrijf op zandgronden (28 ha) en het gemiddelde melkveebedrijf in Nederland (31 ha) is de oppervlakte klein. Dat verklaart ook voor een deel de hoge melkproductie per ha. De meeste bedrijven waren in de zestiger jaren nog gemengd, met een oppervlakte van zo'n 12 ha. De bekendheid met akkerbouw verklaart de snelle groei van het maïsareaal in deze regio in de jaren zeventig en tachtig. Meer dan 15% van de bedrijven heeft trouwens nog steeds een neventak, veelal varkens.

Figuur 1 Overzicht van de aan- en afvoerposten voor stikstof.

Water, slagader van gezonde bedrijfsvoering

Water is de slagader van het agrarisch bedrijf. Een goede waterhuishouding is cruciaal voor de gewasopbrengst. Het bepaalt de benutting van mineralen en beïnvloedt de kans op ziekten en plagen in gewassen. Langer vasthouden van water verlaagt beregeningskosten. Zuinig omgaan met water drukt de waterrekening. Deze elementen komen terug in de bedrijfswaterplannen van de Koeien & Kansen-bedrijven.

Water. Iedereen wil er wel iets mee, tot de kroonprins aan toe. De kunst is om voldoende water van goede kwaliteit op het juiste moment op de juiste plaats te hebben. Maar wat is voldoende, goed en juist? En voor wie? De beheerders van het landelijk gebied - boeren, natuurbeheerders, waterleidingbedrijven, etc - hebben namelijk uiteenlopende waterwensen. Door het toenemende aantal functies in het buitengebied moeten boeren steeds vaker water bij de wijn doen. Waterschappen willen hogere slootpeilen, bredere natuurlijke slootprofielen, ruimte voor waterberging. Provincies stellen eisen aan het gebruik van grondwater voor beregening en andere bedrijfsdoeleinden. Deze ontwikkelingen vragen een goede langetermijnstrategie voor de bedrijfsopzet, zoals bijvoorbeeld de invulling van het bouwplan, de inpassing van natuurbeheer en

Foto: R. Hoekstra, CLM

de aanschaf van waterzuinige installaties. De deelnemers van Koeien & Kansen bereiden zich op die ontwikkelingen voor.

Voor de 12 eerste bedrijven is een bedrijfswaterplan opgesteld met mogelijke maatregelen die inspelen op toekomstige ontwikkelingen in het veldwater (sloten, greppels, drainage), de beregening en het bedrijfswatergebruik. Uit gesprekken met de deelnemers blijkt dat er veel mogelijk is. Dit najaar worden eerst maatregelen doorgevoerd om het inzicht in de waterstromen te vergroten. Zo komen op strategische plaatsen watermeters en wordt het bedrijfswatergebruik doorgelicht met een waterscan. Daarna maken onderzoekers en deelnemers samen een plan om de overige geschikte maatregelen uit te voeren.

Gerjo Koskamp, CLM

rschenen - Pas verschenen - Pas verschenen - Pas verschenen - Pas verschenen - Pas versche

Koeien & Kansen rapport nr 2, Strategievorming deelnemers Koeien en Kansen	f 25,00
Koeien & Kansen rapport nr 3, Mineralencyclus uitgangssituatie	f 25,00
Koeien & Kansen rapport nr 4, 'Typical Dutch'	f 45,00
Koeien & Kansen rapport nr 5, Versneld naar Minas-eindnormen	f 35,00
Voor bestellingen kunt u contact opnemen met het secretariaat, het adres vindt u op pagina 1 van de Nieuwsbrief.	
Koeien & Kansen rapport nr. 1, Keuze en uitgangssituatie van de bedrijven, is nog niet beschikbaar.	

Colofon

Redactie: E.D. Teenstra
Praktijkonderzoek Veehouderij
Lelystad

Vormgeving:
TVA Mediaproducties B.V. Doetinchem

Layout en druk:
Drukkerij Cabri B.V. Lelystad

Gratis exemplaren van de nieuwsbrief zijn aan te vragen bij het secretariaat. Overname van artikelen is toegestaan mits voorzien van duidelijke bronvermelding